

Ernest Mandel

Den marxistiska teorin om staten

Oktober 1969

Förord av George Novack

Under hela civilisationens historia kännetecknas olika samhällsklassers och grupperingars politiska tänkande framför allt av deras inställning till staten och hur de definierar dess grundläggande natur. Den grekiske aristokraten Aristoteles såg på sin tid staten – eller rättare sagt stadsstaten – som ”en sammanslutning för det goda livet”, baserad på familjen och byn; uteslutna från medborgarskapets rättigheter och förmåner var dock arbetare och hantverkare, kvinnor, utlänningar och slavar.

Den borgerlige filosofen Hegel hävdade, liksom sin idealistiska föregångare Platon, att nationalstaten var skapad av det Objektiva sinnet och att den bäst styrdes av en konstitutionell monarki.

Dagens medelklassliberaler – och de reformistiska socialisterna och stalinister som följer i deras spår och härmar deras idéer – tror på att det existerar en stat som står som en opartisk skiljedomare över klassernas själviska strider och som rättvist behandlar olika ”intressegruppers” respektive anspråk. Denna upphöjda föreställning om en klasslös stat som styr över en ren demokrati, baserad på folkets samtycke, snarare än indragen i försvaret av den härskande klassens äganderätt, är kärnan i den borgerligt-demokratiska ideologin.

Den historiska materialismen har en mer realistisk syn på statens natur. Staten är ett resultat av oförsonliga klasskonflikter inom den sociala strukturen, som den försöker reglera på den härskande klassens vägnar. Varje stat är ett organ för ett givet produktionssystem som bygger på en dominerande form av ägande, vilket ger staten en specifik klassmässig inriktning och ett specifikt innehåll. Varje stat är det organiserade politiska uttrycket, verktyget, för den ekonomiskt dominerande klassen.

Den viktigaste faktorn för att bestämma statens karaktär är inte dess styrelseform, som kan variera kraftigt från tid till annan, utan den typ av egendom och produktionsförhållanden som dess institutioner och främsta förmånstagare skyddar och främjar.

Under antiken uppstod monarkiska, tyranniska, oligarkiska och demokratiska statsformer på grundval av slaveriets produktionssätt. Den medeltida feodalstaten i Västeuropa genomgick kejsarligt-monarkiska, klerikala, absolutistiska monarkiska, plutokratiska och republikanska regimer.

Under sin utveckling har det borgerliga samhället, som har sina rötter i det kapitalistiska ägandet av produktionsmedlen, letts och styrts av olika typer av monarkiska suveräniteter (från absolutistiska till konstitutionella), republikanska och parlamentariska regimer samt militära och fascistiska diktaturer.

De tolv arbetarstaterna i de postkapitalistiska samhällena, som har uppstått ur de socialistiska revolutionerna under det halva århundrade som gått sedan sovjetrepubliken grundades, har redan uppvisat två olika typer av styre. Den ena är mer eller mindre demokratisk till sin karaktär och uttrycker arbetarnas och böndernas makt och värnar om deras välfärd. Den andra är despotisk och bonapartistisk, inriktad på att försvara de privilegierade positionerna för en styrande byråkratisk kast som har lyckats tillskans sig beslutanderätten från massorna.

I början av den borgerliga eran, långt före Marx, Engels och Lenin, hade den skarpsinnige statsvetaren Machiavelli framfört åsikten att staten var det högsta, organiserade och legitima

uttrycket för makt. ”Machiavellis teori”, skrev den tyske historikern Meineke, ”var ett svärd som stöttes in i sidan på den västerländska mänsklighetens politiska kropp och fick den att skrika och resa sig”.

På samma sätt har marxisternas lära, som utarbetades av Lenin och bolsjevikerna, om att staten bygger på våldsprincipen, fått hela det borgerliga samhället att skrika och resa sig i protest mot dess påstådda cynism och omänsklighet. Men man kan tycka att de kolossala vapenarsenaler som använts i två världskrig och under förberedelserna för ett tredje, den amerikanska militärmaskinens destruktivitet i Vietnam, liksom de barbariska repressalier som de borgerliga klasserna – från Tyskland 1933 till Indonesien 1965 – vidtagit mot sina egna medborgare, vid det här laget borde ha bekräftat denna tes.

Marxismen gav Machiavellis observation en djupare dimension genom att avslöja och förklara det organiska sambandet mellan utövandet av statligt våld och de ägandeförhållanden som utgjorde den samhällsekonomiska strukturens grundval. Det tvång som utövades av staten var den sista utvägen för att upprätthålla de starkaste exploatörernas materiella intressen.

Det krävs inte mycket skarpsinne för att inse att industrialisterna och bankirerna, som äger och förvaltar de flesta av USA:s resurser och kontrollerar de stora politiska partierna, på samma sätt styr användningen av militärapparaten och andra repressiva organ inom den federala regeringen. Användningen av polis, nationalgarde och federala trupper för att slå ner upproren i gettona vittnar om den kapitalistiska statsapparats öppna repressiva funktion. Ändå har liberala amerikaner svårt att dra generella slutsatser utifrån dessa uppenbara fakta och därmed acceptera den sociologiska definition av statsmakten som marxismen erbjuder.

De är förblindade eller förvirrade av tre missuppfattningar: (1) att det inte finns några klart definierade klassformationer i det amerikanska samhället; (2) att det inte finns några allvarliga eller oförsonliga konflikter mellan klasserna; och (3) att regeringen inte är ”det verkställande organ” som sköter de allmänna angelägenheterna och främjar de kapitalistiska utsugarnas mål, utan att den är – eller kan göras till – den högsta instansen för att ta hand om hela folkets välfärd, snarare än att tjäna den rika minoritetens intressen.

Den analys av statsmaktens utveckling och väsen som Ernest Mandel ger på dessa sidor bör i hög grad bidra att undanröja sådana felaktiga uppfattningar. Han är chefredaktör för den belgiska veckotidningen *La Gauche* och förmodligen den mest inflytelserika och auktoritativa företrädaren för socialismens politiska ekonomi i västvärlden i dag. Han har tagit ledningen i arbetet med att uppdatera den marxistiska läran inom detta område genom sitt mästerverk [Marxismens ekonomiska teori](#). Denna bok, som nu finns på engelska, har kommit ut i tre upplagor i Frankrike sedan den först publicerades 1962 och har översatts till många språk, från tyska till arabiska.

Mandel har bidragit med många artiklar om ett brett spektrum av ämnen till tidskrifter över hela världen och har talat vid ledande universitet i USA och Kanada.

På hundraårsdagen av utgivningen av *Kapitalet* gav det franska förlaget Maspero ut Mandels [Marx ekonomiska tänkande](#). Hans bok om den gemensamma marknaden och det amerikanska kapitalets intrång i Västeuropa, som skrevs som svar på J.J. Servan-Schreibers *Den amerikanska utmaningen*, blev nyligen en bästsäljare i Tyskland. Den kommer snart att ges ut i engelsk översättning.¹

Mandels skrift [Introduktion till marxismens ekonomiska teori](#) är nu inne på sin fjärde upplaga på engelska och används flitigt av lärare och studenter i kurser över hela landet. Denna skrift

---

¹ Svensk översättning: [EEC och konkurrensen Europa-USA](#)

om den marxistiska statsteorin är ett värdefullt komplement till den populära framställningen av det kapitalistiska systemets dynamik.

1 oktober 1969
George Novack

I. Statens uppkomst och utveckling i samhällets historia

A. Det primitiva samhället och statens uppkomst

Staten har inte alltid funnits.

Vissa sociologer och andra företrädare för den akademiska statsvetenskapen har fel när de talar om staten i primitiva samhällen. Vad de egentligen gör är att identifiera staten med samhället. På så sätt berövar de staten dess speciella egenskap, nämligen att vissa funktioner avlägsnas från samhället som helhet och blir ett exklusivt privilegium för en liten del av samhällets medlemmar.

Med andra ord är statens uppkomst en produkt av den samhällsliga arbetsdelningen.

Så länge denna samhällsliga arbetsdelning endast är rudimentär, utövar alla samhällsmedlemmar i tur och ordning praktiskt taget alla dess funktioner. Det finns ingen stat. Det finns inga särskilda statliga funktioner.

Fader Victor Ellenberger skriver angående bushmännen, att denna stam varken kände till privategendom eller domstolar, inte heller centrala myndigheter eller särskilda organ av något slag. (*La fin tragique des Bushmen*, s. 70-73 [Paris: Amiot-Dumont, 1953]) En annan författare skriver om samma stam: ”Det är gruppen, inte stammen, som är det verkliga politiska organet bland bushmännen. Varje grupp är självständig och lever sitt eget liv oberoende av de andra. Dess angelägenheter regleras som regel av skickliga jägare och de äldre, mer erfarna männen i allmänhet.” (Isaac Schapera, *The Khoisan Peoples of South Africa*, s. 76 [London: George Routledge and Sons Ltd., 1930])

Detsamma gäller för folken i Egypten och Mesopotamien under forntiden: ”Tiden är inte mer mogen för den patriarkaliska familjen med faderlig auktoritet än den är för en verkligt centraliserad politisk gruppering ... Aktiva och passiva skyldigheter är kollektiva i det totemiska klansystemet. Makt och ansvar i detta samhälle har fortfarande en odelbar karaktär. Vi befinner oss här i ett gemensamt och jämlikt samhälle, där alla klanmedlemmar är jämställda genom att de deltar i samma totem, som är själva kärnan i varje individ och grunden för allas sammanhållning.” (A. Moret och G. Davy, *Des Clans aux Empires*, s. 17 [Paris: La Renaissance du Livre, 1923])

Men i samma utsträckning som den sociala arbetsdelningen utvecklas och samhället delas upp i klasser, uppstår staten – och dess natur definieras: Medlemmarna av kollektivet som helhet förnekas utövandet av vissa funktioner; en liten minoritet tar ensam över utövandet av dessa funktioner.

Två exempel illustrerar denna utveckling, som består i att frånta en majoritet av samhällsmedlemmarna vissa funktioner som de tidigare utövade (i början tillsammans) för att överföra dessa funktioner till en liten grupp individer.

Första exemplet: **Vapen.**

Detta är en viktig funktion. Engels sade att staten till syvende och sist inte är något annat än en grupp beväpnade män.

I det primitiva kollektivet är alla manliga medlemmar i gruppen (och ibland till och med alla vuxna, män och kvinnor) beväpnade.

I ett sådant samhälle existerar inte idén att rätten att bära vapen skulle vara förbehållen någon särskild institution som kallas armé, polis eller gendarmeri. Varje vuxen man har rätt att bära vapen. (I vissa primitiva samhällen ger initiationsceremonin, som markerar myndig ålder, rätt att bära vapen).

Det är exakt samma sak i samhällen som fortfarande är primitiva men som redan närmar sig stadiet med klassindelning. Detta gäller till exempel för de germanska folken vid den tidpunkt då de angrep romarriket: alla fria män hade rätt att bära vapen och de kunde använda dem för att försvara sig själva och sina rättigheter. Den rättsliga jämlikhet mellan fria män som vi ser i primitiva germanska samhällen är i själva verket jämlikhet bland soldater – vilket legenden om vasen i Soissons² illustrerar så väl.

I antikens Grekland och Rom kretsade striderna mellan patricier och plebejer ofta kring denna fråga om rätten att bära vapen.

Andra exemplet: **Rättvisa**.

I primitiva samhällen är skrivkonsten i allmänhet okänd. Det finns därför inga skriftliga lagar. Dessutom är rättskipningen inte ett privilegium för enskilda individer, denna rätt tillhör kollektivet. Bortsett från tvister som avgörs av familjer eller individer själva, är det endast kollektiva församlingar som har befogenhet att avkunna domar. I det primitiva germanska samhället dömde inte folkdomstolens ordförande; hans funktion bestod av att se till att vissa regler, vissa former, följdes.

Tanken att det skulle finnas vissa män som är fristående från kollektivet och som hade ensamrätt att skipa rättvisa skulle för medborgarna i ett samhälle som bygger på klan- eller stamkollektivism framstå lika meningslös som motsatsen framstår för de flesta av våra samtida.

För att sammanfatta: Vid en viss tidpunkt i samhällets utveckling, innan det delats upp sociala klasser, utövas vissa funktioner, såsom rätten att bära vapen eller att skipa rättvisa gemensamt – av alla vuxna medlemmar i samhället. Det är först när samhället utvecklas vidare, till den punkt där sociala klasser uppstår, som dessa funktioner tas bort från kollektivet och reserveras för en minoritet som utövar dessa funktioner på ett speciellt sätt.

Vad kännetecknar detta ”speciella sätt”?

Låt oss undersöka vårt västerländska samhälle under den period då det feudala systemet börjar bli det dominerande.

De stora feudala egendomarnas oberoende (inte formellt, inte juridiskt, utan mycket verkligt och nästan totalt) kan visas genom det faktum att feodalherren, och endast han, utövar alla de funktioner som räknats upp ovan i hela sitt område, funktioner som i primitiva samhällen hade tillkommit det vuxna kollektivet.

Feodalherren är den absoluta härskaren över sitt rike. Han är den ende som har rätt att bära vapen, han är den ende polisen, den ende konstapeln; han är den ende domaren, han är den

---

² *Legenden om vasen i Soissons*. Berättelse om en händelse under den frankiske kungen Klodvigs regeringstid på 500-talet e.Kr. (Klodvig var den förste frankiske kungen som antog kristendomen och det var under hans regeringstid som större delen av nuvarande Belgien och Frankrike förenades till ett kungarike). Efter ett segerrikt slag vid Soissons (486 e.Kr.), då bytet skulle delas lika mellan alla soldater, ville Klodvig behålla en viss vas för sig själv. En soldat steg då fram ur leden och krossade vasen med sitt svärd, för att markera att ingen kämpe hade rätt till något särskilt privilegium vid fördelningen av bytet.

ende som har rätt att prägla pengar, han är den ende finansministern. Inom hela sitt område utövar han alla de klassiska funktioner som en stat, som vi känner den i dag, har..

Senare kommer det att äga rum en utveckling. Så länge egendomen är ganska liten, befolkningen begränsad, herremannens "statliga" funktioner rudimentära och inte särskilt komplicerade, och så länge utövandet av dessa funktioner bara tar en liten del av herremannens tid i anspråk, kan han hantera situationen och utöva alla dessa funktioner personligen.

Men när domänen växer och befolkningen ökar, blir de funktioner som feodalherren ansvarar för mer och mer komplicerade, mer och mer detaljerade och betungande. Det blir omöjligt för en man att utöva alla dessa funktioner.

Vad gör då feodalherren?

Han delegerar en del av sina befogenheter till andra – men inte till fria män, eftersom dessa tillhör en samhällsklass som står i motsatsställning till adeln.

Feodalherren delegerar en del av sin makt till människor som står helt under hans kontroll: livegna som ingår i hans hushållspersonal. Deras servila ursprung återspeglas i många av dagens titlar: "Konstapel" kommer från *comes stabuli*, stallchef; "minister" är *serf ministrable*, dvs den livegne som av herren har utsetts att tillgodose hans behov – att fungera som hans betjänt, tjänare, assistent, ombud etc.; "marskalk" är den livegne som tar hand om vagnarna, hästarna etc. (från *marsh scalc*, fornhögtyska för hästskötare).

I den mån dessa människor, dessa ofria män, dessa tjäntare, är helt under hans kontroll, delegerar feodalherren delvis sina befogenheter till dem.

Detta exempel leder oss till följande slutsats – som är själva grunden för den marxistiska teorin om staten:

Staten är ett speciellt organ som uppträder vid en viss tidpunkt i mänsklighetens historiska utveckling, och som är dömd att försvinna under loppet av samma utveckling. Den föds ur samhällets uppdelning i klasser och kommer att försvinna samtidigt som denna uppdelning försvinner. Den föds som ett verktyg i händerna på den besuttna klassen i syfte att upprätthålla denna klass herravälde över samhället, och den kommer att försvinna tillsammans med detta klassherravälde.

För att återgå till det feodala samhället bör det noteras att de statliga funktioner som utövas av den härskande klassen inte bara rör de mest omedelbara maktområdena, som armén, rättsväsendet och finanserna. Även ideologi, lag, filosofi, vetenskap och konst står under feodalherrens kontroll. De som utövar dessa funktioner är fattiga människor som för att överleva måste sälja sina talanger till en feodalherre som kan tillgodose deras behov. (Kyrkans överhuvud måste räknas till feodalherrarna, eftersom kyrkan var ägare till stora jordegendomar). Åtminstone så länge beroendet är totalt, kontrolleras ideologins utveckling under sådana förhållanden helt och hållet av den härskande klassen: de bestämmer på egen handom den "ideologisk produktionen", och är de enda som kan subventionera "ideologerna".

Detta är de grundläggande förhållanden som vi ständigt måste hålla i minnet, om vi inte vill gå vilse i en härva av komplikationer och hårklyverier. Det säger sig självt att statens funktion under samhällets utveckling blir mycket mer komplex, med många fler nyanser, än vad den är i ett feodalt system som det vi just har beskrivit mycket schematiskt.

Icke desto mindre måste vi utgå från denna tydliga och uppenbara situation för att förstå utvecklingens logik, ursprunget till den sociala arbetsdelningen och den process genom vilken dessa olika funktioner blir allt mer självständiga och börjar verka allt mer oberoende av den härskande klassen.

B. Den moderna borgerliga staten

Den moderna statens borgerliga ursprung

Även här är situationen tämligen klar. Den moderna parlamentarismen har sitt ursprung i det stridsrop som den engelska bourgeoisie slungade mot kungen: ”Ingen beskattning utan representation!” I klartext betyder detta: ”Du får inte ett öre av oss så länge vi inte har något att säga till om hur du spenderar dem”.

Vi kan omedelbart se att dea inte är mycket mer subtilt än förhållandet mellan feodalherren och den livegne som tilldelats stallet. Och en Stuart-kung, Charles I, dog på schavotten för att han inte hade respekterat denna princip, som blev den gyllene regel som statsapparaten direkta eller indirekta företrädare har varit tvungna att följa sedan det moderna borgarsamhället uppstod.

Den borgerliga staten, en klasstat

Detta nya samhälle domineras inte längre av feodalherrar utan av kapitalismen, av moderna kapitalister. Som vi vet blir den moderna statens – den nya centralmakten, en mer eller mindre absoluta monarki – penningbehov allt större från 1400- till 1500-talet och framåt. Det är kapitalisternas, handels- och affärsbankirernas pengar som till stor del fyller statens kassakistor. Sedan dess har kapitalisterna, i den mån de betalar för statens upprätthållande, krävt att staten ställer sig helt i deras tjänst. De har gjort detta helt klart genom de lagar de stiftar och de institutioner de skapar.

Flera institutioner som idag framstår som demokratiska till sin natur, till exempel den parlamentariska institutionen, avslöjar tydligt den borgerliga statens klasskaraktär. I de flesta länder där parlamentarismen infördes var det således endast borgarklassen som hade rösträtt. Detta tillstånd varade i de flesta västländer fram till slutet av förra seklet eller till och med början av nittonhundratalet. Allmän rösträtt är, som vi kan se, en relativt ny uppfinning i kapitalismens historia. Hur kan detta förklaras?

Det är lätt att förklara. På 1600-talet, när de engelska kapitalisterna proklamerade ”Ingen beskattning utan representation”, var det endast representation *för borgarklassen* som de hade i åtanke, eftersom tanken att människor som inte ägde någonting och inte betalade skatt skulle ha rösträtt förföll dem absurd och löjlig. Är inte parlamentet skapat just till för att kontrollera hur skattebetalarnas pengar används?

Detta argument, är ytterst giltigt ur borgarklassens synvinkel, och togs upp och utvecklades av vår doktrinära³ borgarklass vid tiden för kravet på allmän rösträtt. För denna borgarklass bestod parlamentets roll i att kontrollera budgetar och utgifter. Och endast de som betalar skatt kan på ett giltigt sätt utöva denna kontroll; ty de som inte betalar skatt skulle ständigt ha en tendens att öka utgifterna, eftersom de inte står för notan.

Senare kom borgarklassen att betrakta detta problem på ett annat sätt. Tillsammans med allmän rösträtt föddes allmän beskattning, som tynger på arbetarna allt mer. På så sätt återupprättade borgarklassen systemets inneboende ”rättvisa”. Den parlamentariska institutionen är ett typiskt exempel på det mycket direkta och mycket mekaniska band som finns – även i den borgerliga staten – mellan den härskande klassens herravälde och utövandet av statsmakten. Det finns andra exempel. Låt oss titta på *juryn* i rättsväsendet. Juryn förefaller vara en institution av ytterst demokratisk karaktär, särskilt i jämförelse med rättsskipningen som utövas av oavsättliga domare, alla medlemmar av den härskande klassen som folket inte

---

³ *Doktrinär*. Medlemmar av den konservativa flygeln av det liberala partiet i Belgien på 1800-talet kallades doktrinärer. De var våldsamma motståndare till allmän rösträtt, medan de s.k. progressiva i det liberala partiet var beredda att acceptera den.

har någon kontroll över. Men från vilket socialt skikt valdes – och väljs fortfarande i mycket stor utsträckning – jurymedlemmarna? Från bourgeoisien. Det fanns till och med särskilda kvalifikationer, jämförbara med egendomskrav för rösträtt, för att få sitta i en jury – en jurymedlem var tvungen att vara husägare, betala en viss summa skatt osv. För att illustrera denna mycket direkta koppling mellan statsapparaten och den härskande klassen under den borgerliga eran kan vi också nämna den berömda Le Chapelier-lagen, som antogs under den franska revolutionen och som, under förevändning att skapa jämlikhet mellan alla medborgare, förbjuder både arbetsgivarorganisationer och arbetarorganisationer. Under förevändning av att förbjuda arbetsgivarorganisationer – när industrisamhället har gått längre än till organisationsstadiet – förbjuds således fackföreningar. På detta sätt görs arbetarna maktlösa mot arbetsgivarna, eftersom det endast är arbetarklassens organisationer som i viss utsträckning (en alltför begränsad utsträckning) kan fungera som en motvikt till arbetsgivarnas rikedom.

II. Den borgerliga staten: den vardagliga verklighetens ansikte

Genom arbetarrörelsens kamp blev vissa av den borgerliga statens institutioner både mer subtila och mer komplexa. Allmän rösträtt har ersatt rösträtt endast för egendomsägare; militärtjänstgöring har blivit obligatorisk och alla betalar skatt. Statens klasskaraktär blir då lite mindre genomskinlig. Statens karaktär av verktyg för klassherravälde är mindre uppenbar än under den klassiska borgerlighetens tid, då förhållandena mellan de olika grupper som utövade statliga funktioner var lika tydliga som under den feodala eran. Analysen av den moderna staten måste därför också bli lite mer komplex.

Låt oss först upprätta en hierarki mellan statens olika funktioner.

I vår tid är det bara de mest naiva som tror att *det verkligen* är parlamentet som styr, att parlamentet är statens herre på grundval allmän rösträtt. (Den illusionen är dock mer utbredd i de länder där parlamentet är en ganska ny institution).

Statens makt är en permanent makt. Denna makt utövas av ett visst antal institutioner som är isolerade från och oberoende av ett så föränderligt och instabilt inflytande som den allmänna rösträtten. Det är dessa institutioner som måste analyseras om vi vill ta reda på var den verkliga makten ligger: "Regeringar kommer och går, men polisen och administratörerna finns kvar".

Staten är framför allt dessa permanenta institutioner: armén (den permanenta delen av armén – generalstaben, specialtrupper), polisen, specialpolisen, säkerhetspolisen, de högsta administratörerna i regeringsdepartementen ("nyckelpersoner" i statsförvaltningen), de nationella säkerhetsorganen, domarna osv. – allt som är "fritt" från den allmänna rösträttens inflytande.

Denna verkställande makt förstärks ständigt. I den mån allmän rösträtt förekommer och en viss demokratisering, om än helt formell, av vissa representativa institutioner utvecklas, kan man se att den verkliga makten glider från dessa institutioner till andra som är alltmer frikopplade från parlamentets inflytande.

Om kungen och hans funktionärer förlorar en rad rättigheter till parlamentet under parlamentarismens uppåtgående fas, förlorar tvärtom parlamentet, i och med parlamentarismens nedgång (som börjar med att allmän rösträtt införs), en rad rättigheter som återgår till statens permanenta och oavsättbara förvaltningar. Detta fenomen är allmänt i hela Västeuropa. Den nuvarande femte republiken i Frankrike är för närvarande det mest slående och fullständiga exemplet på detta fenomen.

Bör denna vändning, denna omsvängning, ses som en djävulsk komplott mot allmän rösträtt från de onda kapitalisternas sida? Det handlar om en mycket djupare objektiv verklighet: den verkliga makten överförs från den lagstiftande till den verkställande makten; den verkställande maktens makt förstärks på ett permanent och kontinuerligt sätt till följd av förändringar som också sker inom den kapitalistiska klassen själv.

Denna process inleddes vid tiden för första världskriget i de flesta av de krigförande länderna och har sedan dess fortsatt utan avbrott. Men fenomenet fanns ofta långt tidigare än så. I det tyska kejsardömet uppstod denna prioritering av den verkställande makten framför den lagstiftande samtidigt med den allmänna rösträtten. Bismarck och junkrarna införde allmän rösträtt för att i viss mån kunna använda arbetarklassen som ett påtryckningsmedel mot den liberala bourgeoisie och därmed (i detta redan i grunden kapitalistiska samhälle) säkerställa det relativa oberoendet för den verkställande makt som utövades av den preussiska adeln.

Denna process visar tydligt att politisk jämlikhet är mer skenbar än verklig och att medborgarens rösträtt inte är något annat än rätten att lägga en liten bit papper i en valurna vart fjärde år. Rätten sträcker sig inte längre, och framför allt når den inte de verkliga besluts- och maktcentra.

Monopolen tar över från parlamentet

Parlamentarismens klassiska era var den fria konkurrensens era. På den tiden var den enskilde borgaren, industrimannen, bankiren, mycket stark som individ. Han var mycket oberoende, mycket fri inom gränserna för den borgerliga friheten, och kunde riskera sitt kapital på marknaden på vilket sätt han ville. I detta atomiserade borgarsamhälle spelade parlamentet en mycket användbar, och till och med oumbärlig, objektiv roll för att vardagslivet skulle fungera smidigt.

I själva verket var det bara i parlamentet som den gemensamma nämnaren för borgarklassens intressen kunde fastställas. Det fanns dussintals separata kapitalistgrupper som stod i opposition mot varandra på grund av en mängd olika sektoriella, regionala och korporativa intressen. Dessa grupper kunde bara samlas på ett ordnat sätt i parlamentet. (Det är sant att de också möttes på marknaden, men där var det med knivar, inte ord!) Det var endast i parlamentet som en medelväg kunde hamras ut, en linje som skulle uttrycka kapitalistklassens intressen som helhet.

För det var parlamentets funktion: att fungera som en gemensam mötesplats där borgarklassens kollektiva intressen kunde formuleras. Låt oss komma ihåg att under parlamentarismens heroiska era var det inte bara med ord och röster som detta kollektiva intresse hamrades fram; nävar och pistoler användes också. Var det inte så att konventet, det klassiska borgerliga parlamentet under franska revolutionen, skickade människor till giljotinen med minsta möjliga majoritet?

Men det kapitalistiska samhället kommer inte att förbli uppsplittrat. Så småningom kan man se hur det organiserar sig och strukturerar sig på ett allt mer koncentrerat och centraliserat sätt. Den fria konkurrensen försvinner och ersätts av monopol, trustbildningar och andra kapitalistiska grupperingar.

Den kapitalistiska makten är centraliserad utanför parlamentet

Nu sker en verklig centralisering av finanskapitalet, storbankerna och finanskoncernerna. Om parlamentets *Analytique*⁴ för hundra år sedan uttryckte den belgiska borgarklassens vilja, är det i dag framför allt årsredovisningarna från Société Générale⁵ eller Brufina⁶, som utarbetas

⁴ *Analytique*. Den belgiska motsvarigheten till den amerikanska kongressens protokoll.

⁵ *Société Générale*. Belgiens viktigaste kapitalistiska gruppering sedan dess självständighet 1830. *Société*

för deras bolagsstämmor, som måste studeras för att få veta kapitalisternas verkliga åsikter. Dessa rapporter innehåller åsikterna bland de kapitalister som verkligen räknas, de stora finanskoncerner som dominerar landets liv.

Den kapitalistiska makten är således koncentrerad utanför parlamentet och utanför de institutioner som har sitt ursprung i den allmänna rösträtten. Inför en så stark koncentration (vi behöver bara komma ihåg att i Belgien kontrollerar ett dussin finanskoncerner nationens ekonomiska liv) är förhållandet mellan parlamentet och regeringstjänstemän, polischefer och dessa multimiljonärer ett förhållande som tyngs mycket lite av teori. Det är en mycket omedelbar och praktisk relation, där den sammanbindande länken är utdelningen.

Borgarklassens synliga gyllene kedjor – statskulden

Parlamentet och, ännu högre grad, regeringen i en kapitalistisk stat, oavsett hur demokratisk den kan tyckas vara, är knutna till borgarklassen med gyllene kedjor. Dessa gyllene kedjor har ett namn – *statskulden*.

Ingen regering skulle kunna överleva mer än en månad utan att behöva knacka på bankernas dörr för att betala sina löpande utgifter. Om bankerna vägrade skulle regeringen gå i konkurs. Det finns två orsaker till detta fenomen. Skatterna kommer inte in i statskassan varje dag, utan intäkterna är koncentrerade till en period under året medan utgifterna är kontinuerliga. Det är så den kortfristiga statskulden uppstår. Detta problem skulle kunna lösas med någon teknisk finess. Men det finns ett annat problem – ett mycket viktigare problem. Alla moderna kapitalistiska stater spenderar mer än de får in. Det är den långsiktiga statskulden som banker och andra finansinstitut lättast kan låna ut pengar till, mot höga räntor. Däri ligger en direkt och omedelbar koppling, en daglig länk, mellan staten och storföretagen.

Hierarkin i statsapparaten ...

Andra gyllene kedjor, osynliga kedjor, gör statsapparaten till ett verktyg i händerna på borgarklassen.

Om vi till exempel undersöker hur man rekryterar folk till statsförvaltningen, ser vi att man måste klara ett prov för att bli lägre tjänsteman på ett departement. Regeln verkar mycket demokratisk. Å andra sidan kan inte vem som helst ta vilken examen som helst för vilken nivå som helst. Examinationen för befattningen som generalsekreterare i ett ministerium eller chef för arméns generalstab är inte densamma som för att bli en kontorist i en liten regeringsbyrå. Vid första anblicken verkar även detta normalt.

Men – ett stort *men* – det finns en progression i dessa examina som ger dem en selektiv karaktär. Man måste ha vissa examina, man måste ha gått vissa kurser för att kunna söka vissa tjänster, särskilt viktiga tjänster. Ett sådant system utesluter ett stort antal människor som inte har möjlighet att skaffa sig en universitetsutbildning eller motsvarande, eftersom det inte finns någon verklig jämlikhet i utbildningsmöjligheterna. Även om systemet med tjänstemannaprov till synes är demokratiskt, är det också ett selektivt instrument.

... en spegel av hierarkin i det kapitalistiska samhället

Générale var ursprungligen organiserad som en handelsbank och var en föregångare till "finanskapitalet", som blev allmänt i andra kapitalistiska länder först under den sista fjärdedelen av 1800-talet. Detta berodde på att *Société* tidigt ägde kontrollposter i många aktiebolag, särskilt inom kol- och stålindustrin. Senare kontrollerade man det berömda *Union Minière du Haut Katanga* och andra företag i Kongo.

Idag har det omorganiserats i form av ett centralt holdingbolag som kontrollerar aktier i många till synes oberoende företag, bland annat Belgiens största sparbank.

⁶ *Brufina*. Belgiens näst största kapitalistgruppering, *Brufina*, växte fram ur *Banque de Bruxelles*, den näst största belgiska banken.

Dessa osynliga gyllene kedjor återfinns också i den ersättning som medlemmar av statsapparaten får.

Alla statliga myndigheter, armén inräknad, utvecklar denna pyramidala struktur, denna hierarkiska struktur, som kännetecknar det borgerliga samhället. Vi är så påverkade av och så genomsyrade av den härskande klassens ideologi att vi tenderar att inte se något onormalt i det faktum att en generalsekreterare i ett ministerium får en lön som är tio gånger högre än en lägre tjänsteman i samma ministerium eller den kvinna som städar dess kontor. Den fysiska ansträngningen hos denna städerska är förvisso större; men ministeriets generalsekreterare *tänker!* – vilket, som alla vet, är mycket mer tröttsamt. På samma sätt är lönen för generalstabschefen (återigen någon som *tänker!*) mycket högre än den som beviljas en menig soldat.

Denna hierarkiska struktur i statsapparaten får oss att betona: I denna apparat finns generalsekreterare, armégeneraler, biskopar etc., som har samma lönenivå och därmed samma levnadsstandard som storbourgeoisin, så att de ingår i samma sociala och ideologiska klimat. Sedan kommer mellanfunktionärerna, tjänstemännen på mellannivå, som befinner sig på samma sociala nivå och har samma inkomst som små- och mellanbourgeoisin. Och slutligen massan av anställda utan titlar, städerskor, samhällsarbetare, som mycket ofta tjänar mindre än fabriksarbetarna. Deras levnadsstandard motsvarar helt klart proletariats.

Statsapparaten är inte ett homogent verktyg. Den har en struktur som ganska nära motsvarar det borgerliga samhällets struktur, med en klasshierarki och identiska skillnader mellan klasserna.

Denna pyramidstruktur motsvarar ett verkligt behov hos borgarklassen. De vill ha ett verktyg till sitt förfogande som de kan manipulera efter behag. Det är uppenbart varför borgarklassen under lång tid och med stor ihärdighet har försökt förvägra offentliganställda strejkrätt.

Är staten helt enkelt en skiljedomare?

Denna punkt är viktig. I själva begreppet borgerlig stat – oavsett om den är mer eller mindre ”demokratisk” till formen – finns en grundläggande premiss, som dessutom är kopplad till statens ursprung: Staten är till sin natur antagonistisk, eller snarare icke anpassningsbar, till kollektivets behov. Staten är per definition en grupp män som utövar de funktioner som från början utövades av alla medlemmar i kollektivet. Dessa män bidrar inte med något produktivt arbete utan försörjs av de övriga samhällsmedlemmarna.

Under normala förhållanden finns det inte så stort behov av vakthundar. Inte ens i Moskva finns det till exempel någon som ansvarar för att samla in biljettpiserna på bussarna: passagerarna lägger sina kopek vid ombordstigningen, oavsett om någon tittar på dem eller inte. I samhällen där produktivkrafternas utvecklingsnivå är låg, där alla befinner sig i en ständig kamp med alla andra för att få ihop tillräckligt för att leva på av en nationalinkomst som är för liten för att gå runt, blir en *stor övervakningsapparat nödvändig*.

Under den tyska ockupationen [av Belgien] växte därför ett antal specialiserade övervakningstjänster fram (specialpolis på järnvägsstationerna, övervakning av tryckerier, ransoneringskontroll etc.). I tider som dessa är konfliktområdet sådant att en imponerande övervakningsapparat visar sig vara oundgänglig..

Om vi funderar lite på problemet kan vi se att alla som utövar statliga funktioner, som ingår i statsapparaten, på ett eller annat sätt är vakthundar. Specialpolis och vanlig polis är vakthundar, men det är också skatteindrivare, domare, pappersvändare på regeringskansliet, biljettkontrollanter på bussar osv. Sammanfattningsvis kan statsapparatsens alla funktioner reduceras till detta: Övervakning och kontroll av samhällslivet i den härskande klassens intresse.

Det sägs ofta att den moderna staten spelar rollen som skiljedomare. Detta påstående ligger ganska nära det vi just har sagt: ”Övervakning” och ”skiljedom” – är inte det i princip samma sak?

Två kommentarer är på sin plats. För det första är skiljedomaren inte neutral. Som vi förklarade ovan är statsapparaten en del av storbourgeoisin. Skiljedomsförfarandet sker således inte i ett vakuum, utan inom ramen för upprätthållandet av det existerande klassamhället. Naturligtvis kan eftergifter till de exploaterade göras av skiljedomare; det beror i huvudsak på styrkeförhållandena. Men det grundläggande syftet med skiljedomsförfarandet är att upprätthålla den kapitalistiska exploateringen som sådan, om nödvändigt genom att kompromissa lite i sekundära frågor.

Vakthundstaten, ett vittnesbörd om samhällets fattigdom

För det andra är staten en enhet som har skapats av samhället för att övervaka samhällslivets dagliga funktion; den står i den härskande klassens tjänst i syfte att upprätthålla denna klass' herravälde. Det finns ett objektivt behov av denna vakthundsorganisation, ett behov som är mycket nära kopplat till graden av fattigdom och hur omfattande de sociala konflikterna är i samhället.

I ett mer allmänt och historiskt perspektiv är utövandet av statliga funktioner intimt förknippat med förekomsten av sociala konflikter. Dessa sociala konflikter är i sin tur intimt förknippade med förekomsten av en viss knapphet på materiella varor, rikedom, resurser och nödvändiga medel för att tillfredsställa mänskliga behov. Detta faktum bör betonas: *Så länge staten existerar kommer den att vara ett bevis på att sociala konflikter (och därmed också den relativa bristen på varor och tjänster) kvarstår. När de sociala konflikterna försvinner kommer vakthundarna, som blivit värdelösa och parasitära, att försvinna – men inte tidigare!* Samhället betalar i själva verket dessa människor för att utöva övervakningsfunktionerna, så länge det ligger i en del av samhällets intresse. Men det är helt uppenbart att från och med det ögonblick då ingen grupp i samhället har intresse av att vakthundsfunktionen utövas, kommer funktionen att försvinna tillsammans med sin nytta. Samtidigt kommer staten att försvinna.

Själva det faktum att staten överlever bevisar att de sociala konflikterna kvarstår, att tillståndet med relativ knapphet på varor förblir kännetecknande för den långa period i mänsklighetens historia mellan absolut fattigdom (tillståndet under den primitiva kommunismen) och överflöd (tillståndet i det framtida socialistiska samhället). Så länge vi befinner oss i denna övergångsperiod som omfattar tiotusen år av mänsklig historia, en period som också innefattar övergången mellan kapitalism och socialism, kommer staten att överleva, sociala konflikter kommer att kvarstå och det kommer att behövas människor som löser dessa konflikter i den härskande klassens intresse.

Om den borgerliga staten i grunden förblir ett verktyg i de härskande klassernas tjänst, betyder det då att arbetarna bör vara likgiltiga inför den särskilda form som denna stat antar – parlamentarisk demokrati, militärdiktatur, fascistisk diktatur? Nej, inte alls! Ju mer frihet arbetarna har att organisera sig och försvara sina idéer, desto mer kommer fröna till den framtida socialistiska demokratin att växa inom det kapitalistiska samhället, och desto mer kommer socialismens framväxt att historiskt underlättas. Därför måste arbetarna försvara sina demokratiska rättigheter mot varje försök att inskränka dem (antistrejklagar, införande av en ”stark stat”) eller att krossa dem (fascism).

III. Proletariatet vid makten

Ovanstående tjänar till att besvara några frågor som uppstår om staten och om socialismen.

Behöver arbetarklassen en stat?

När vi säger att staten finns kvar ända fram till och med övergångssamhället mellan kapitalism och socialism, uppstår frågan om arbetarklassen fortfarande behöver en stat när den tar makten.

Skulle inte arbetarklassen, så snart den tar makten, kunna avskaffa staten över en natt? Historien har redan besvarat denna fråga. På papperet skulle arbetarklassen visserligen kunna avskaffa staten. Men det skulle bara vara en formell, juridisk handling försåvitt arbetarna inte hade tagit makten i ett samhälle som redan var så rikt och med ett sådant överflöd av materiella varor och tjänster att sociala konflikter som sådana, det vill säga centrerade kring distributionen av dessa produkter, kunde försvinna; och att behovet av skiljedomare, vakthundar, poliser, för att kontrollera allt detta kaos försvann samtidigt som den relativa knappheten på varor gjorde det. Detta har aldrig hänt i det förflutna och det är knappast troligt att det någonsin kommer att hända.

I den mån arbetarklassen tar makten i ett land där det fortfarande råder delvis varubrist, eller där det finns viss fattigdom, så tar den makten vid en tidpunkt då samhället ännu inte kan fungera utan en stat. En massa sociala konflikter kvarstår.

Man kan alltid ta till en hycklande attityd, som vissa anarkister gör: Låt oss avskaffa staten och ge de människor som utövar statliga funktioner ett annat namn. Men det är en rent verbal operation, ett "avskaffande" av staten på papperet. Så länge sociala konflikter kvarstår finns det ett verkligt behov av människor som reglerar dessa konflikter. Nu är det människor som reglerar konflikter – det är vad staten är. Det är omöjligt för mänskligheten att kollektivt reglera konflikter i en situation av verklig ojämlikhet och verklig oförmåga att tillfredsställa allas behov.

Jämlikhet i fattigdom

Det finns en invändning som kan göras mot detta, även om den är lite absurd och inte så många gör den längre.

Man kan föreställa sig ett samhälle där statens avskaffande kopplas till en minskning av människors behov. I ett sådant samhälle skulle man kunna skapa perfekt jämlikhet, vilket naturligtvis inte skulle vara något annat än jämlikhet i fattigdom. Om arbetarklassen skulle ta makten i Belgien i morgon skulle alltså alla kunna få bröd och smör – och till och med lite mer än så.

Men det är omöjligt att på konstgjord väg förneka mänskliga behov som har skapats av produktivkrafternas utveckling – behov som har uppstått till följd av att samhället har nått en viss utvecklingsnivå. När produktionen av en hel rad varor och tjänster inte räcker för att täcka allas behov kommer det alltid att vara ineffektivt att förbjuda dessa varor och tjänster. Ett sådant förbud skulle bara skapa idealiska förutsättningar för en svart marknad och för illegal produktion av dessa varor.

Därför förbjöd alla kommunistiska sekter som under medeltiden och modern tid omedelbart försökte organisera det perfekta kommunistiska samhället, baserat på perfekt jämlikhet mellan dess medlemmar, produktion av lyxartiklar och varor för vanlig bekvämlighet – inklusive tryckning! Alla dessa experiment misslyckades, eftersom den mänskliga naturen är sådan, att från det ögonblick en människa blir medveten om vissa behov, kan dessa inte undertryckas på konstgjord väg. Savonarola⁷, som predikade omvändelse och avhållsamhet, fördömde lyx och

⁷ *Savonarola* (1452-1498). Italiensk religiös reformator och massledare som angrep korruption och sedeslöshet i eldiga tal. Blev ovän med påven Alexander VI till följd av de skandaler han avslöjade och offentliggjorde i påvens hov. Han anklagades för kätteri och brändes till döds på bål i Florens.

krävde att alla målningar skulle brännas; han skulle inte ha kunnat hindra någon obotlig skönhetsälskare från att måla i hemlighet.

Problemet med distributionen av sådana ”olagliga” produkter, som då skulle bli ännu färre än tidigare, skulle ändå uppstå igen – oundvikligen.

Proletariatets hasardspel

Ett annat skäl, om än mindre viktigt, bör läggas till det som sades i början av detta kapitel.

När proletariatet kommer till makten så sker det under mycket speciella förhållanden, som skiljer sig från alla tidigare samhällsklassers maktövertagande. Under historiens gång, när alla andra samhällsklasser tog makten, hade de redan den faktiska makten i samhället i sina händer – ekonomiskt, intellektuellt och moraliskt. Det finns inte ett enda exempel, före proletariatets, på att en samhällsklass kommit till makten medan den fortfarande var förtryckt ur ekonomisk, intellektuell och moralisk synvinkel. Med andra ord är det ett vågspel, att förutsätta att proletariatet kan ta makten, ty som kollektiv, som klass i det kapitalistiska systemet, är proletariatet förtryckt och hindras från att fullt ut utveckla sin kreativa potential. För vi kan inte fullt ut utveckla våra intellektuella och moraliska förmågor när vi arbetar åtta, nio eller tio timmar om dagen i en verkstad, en fabrik eller ett kontor. Och det är fortfarande proletariatets villkor idag.

Som ett resultat av detta är arbetarklassens makt, när den kommer till makten, mycket sårbar. På många områden måste arbetarklassens makt försvaras mot en minoritet som under en hel historisk övergångsperiod kommer att fortsätta att ha enorma fördelar på det intellektuella området och i sina materiella ägodelar – åtminstone i sitt lager av konsumtionsvaror – i förhållande till arbetarklassen.

En normal socialistisk revolution exproprierar storbourgeoisien som ägare av produktionsmedlen; men den berövar inte de borgerliga innehavarna deras samlade ägodelar eller examina. Ännu mindre kan den exproprierar deras hjärnor och kunskaper: under hela den period som föregick arbetarklassens maktövertagande var det borgarklassen som hade ett nästan exklusivt monopol på utbildning.

I ett samhälle där proletariatet bara har haft makten en kort tid (politisk makt, väpnad makt) är och förblir därför många av den verkliga maktens hävstänger i händerna på borgarklassen – mer exakt i händerna på en del av borgarklassen, som kan kallas intelligentsian eller den intellektuella och tekniska borgarklassen.

Arbetarmakt och borgerliga tekniker

Lenin gjorde en del bittra erfarenheter på den här punkten. Det går faktiskt att bevisa, att oavsett hur man ser på problemet, oavsett vilka lagar, dekret och institutioner som införs, så är det, om det finns ett behov av professorer, tjänstemän på hög nivå, ingenjörer, högutbildade tekniker på alla nivåer i samhällsmaskineriet, mycket svårt att placera proletärer på dessa positioner över en natt – och till och med fem eller sex år efter maktövertagandet.

Under sovjetmaktens första år använde Lenin en teoretiskt korrekt om än något ofullständig formulering: I dag arbetar ingenjörerna för borgarklassen, i morgon kommer de att arbeta för proletariatet, för det kommer de att få betalt och om nödvändigt kommer de att tvingas att arbeta. Det viktiga är att de kontrolleras av arbetarna. Men några år senare, strax före sin död, gjorde Lenin ett bokslut av denna erfarenhet och ställde sig frågan: ”Vem kontrollerar vem? Är det kommunisterna som kontrollerar experterna, eller är det tvärtom?”

När vi dag efter dag brottas med denna fråga i konkret form i de underutvecklade länderna, när vi ser vad det innebär i praktiken i ett land som Algeriet, inser vi mycket väl att detta är ett problem som kan lösas enkelt nog på papperet med några magiska formler, men att det är en

helt annan sak när problemet måste lösas i ett verkligt land, i det verkliga livet. I ett land som Algeriet innebär det till exempel total kontroll; det är en försvinnande liten minoritet i samhället som har privilegiet att få universitetsutbildning (eller någon form av utbildning), men när det är dags för den stora massan av människor, som kämpade heroiskt för att vinna självständigheten, att utöva makten, så står de inför sin brist på kunskap, kunskap som de nu måste börja skaffa sig. Och de upptäcker att de under tiden måste överlåta den makt de har kämpat så heroiskt för och vunnit till ett fåtal utbildade.

Det mest heroiska experimentet på detta område, det mest radikala och mest revolutionära i hela mänsklighetens historia, är det som den kubanska revolutionen genomförde. Genom att dra lärdom av alla de olika erfarenheter som har gjorts i det förflutna, åtog sig den kubanska revolutionen att lösa detta problem i stor skala och på kortast möjliga tid genom att genomföra en extraordinär utbildningskampanj för att omvandla tiotusentals analfabeter bland arbetare och bönder till lika många lärare, professorer och universitetsstuderande – och på kortast möjliga tid. I slutet av fem eller sex års arbete är de uppnådda resultaten avsevärda.

Men trots det kubanska folkets revolutionära anda kan en enda ingenjör eller en enda agronom i ett distrikt med tiotusentals arbetare i praktiken bli distriktets herre, om han har monopol på den tekniska kunskap som är nödvändig för distriktet. Även här skulle den falska lösningen vara att återgå till en så enkel nivå att tekniker inte skulle behövas. Det är en reaktionär utopi..

Staten, väktare av arbetarnas makt

Alla dessa svårigheter visar att proletariatet, den nya härskande klassen, behöver utöva statsmakten mot alla dem som kan tänkas ta makten från den, vare sig det sker bit för bit eller på en gång. Proletariatet måste utöva statsmakten i detta nya övergångssamhälle där det besitter den politiska makten och de viktigaste ekonomiska maktmedlen, men där det hålls i schack av en hel konstellation av svagheter och nya fiender. Det är denna situation som gör det nödvändigt för arbetarklassen att upprätthålla en stat efter att den har erövrat makten, och gör det omöjligt att avskaffa staten över en natt. Men arbetarklassens stat måste vara av ett mycket speciellt slag.

Den proletära statens natur och kännetecken

Genom sin speciella ställning i samhället (som just har beskrivits) är arbetarklassen tvungen att upprätthålla en stat. Men för att bevara denna stats makt måste den vara radikalt annorlunda än den stat som i det förflutna upprätthöll borgarklassens, feodalklassens eller slavägarnas makt. Den proletära staten är på en och samma gång en stat och inte en stat. Den blir mindre och mindre en stat. Det är en stat som börjar vittra bort i samma ögonblick som den föds, som Marx och Lenin helt riktigt sade. När Marx utvecklade teorin om den proletära staten, om proletariatets diktatur, som han kallade den, staten som vissnar bort, gav han den flera kännetecken, som vi fick exempel på i Pariskommunen 1871. Det finns tre väsentliga kännetecken:

(1) **Ingen tydlig åtskillnad mellan den verkställande och den lagstiftande makten.** Det behövs organ som stiftar lagar och samtidigt verkställer dem. Kort sagt, det är nödvändigt att återgå till den stat som föddes ur klanens och stammens primitiva kommunism och som fortfarande finns kvar i den gamla atenska folkförsamlingen.

Detta är viktigt. Det är det bästa sättet att så mycket som möjligt minska klyftan mellan den verkliga makten, som mer och mer koncentreras i händerna på permanenta organ, och den alltmer fiktiva makt som överlåts till rådgivande församlingar. Denna klyfta kännetecknar den borgerliga parlamentarismen. Det räcker inte att ersätta en beslutande församling med en

annan, om ingenting i grunden förändras när det gäller denna uppdelning. De beslutande församlingarna måste ha en verkligt verkställande makt till sitt förfogande..

(2) **Offentliga ämbeten ska i största möjliga utsträckning vara valbara.** Det är inte bara medlemmarna i de beslutande församlingarna som bör väljas. Domare, tjänstemän på hög nivå, militärer, utbildningsansvariga, chefer för offentliga arbeten bör också väljas. Detta kan vara lite av en chock för länder med en ultra-reaktionär napoleonsk tradition. Men vissa specifikt borgerliga demokratier, till exempel USA, Schweiz, Kanada eller Australien, har bevarat den valbara karaktären hos ett visst antal offentliga funktioner. I Förenta staterna väljs således sheriffen av sina medborgare.

I den proletära staten måste detta val av offentliga tjänstemän i samtliga fall åtföljas av rätten att återkalla dem, dvs. att när som helst rösta bort otillfredsställande tjänstemän.

På så sätt måste man möjliggöra folkets permanenta och övergripande kontroll över dem som utövar statliga funktioner, och uppdelningen mellan dem som utövar statsmakten och dem i vilkas namn den utövas måste vara så liten som möjligt. Därför är det nödvändigt att se till att de folkvalda ständigt byts ut, för att förhindra att personer sitter kvar på sina poster permanent. Statens funktioner måste i allt större utsträckning utövas i tur och ordning av massorna som helhet.

(3) **Inga överdrivna löner.** Ingen tjänsteman, ingen medlem av de representativa och lagstiftande organen, ingen individ som utövar en statlig makt, bör få en lön som är högre än en kvalificerad arbetares. Detta är den enda övertygande metoden för att hindra människor från att söka offentliga ämbeten för att sko sig själva och snylta på samhället, det enda övertygande sättet att bli av med karriärjägarna och parasiterna som är kända från alla tidigare samhällen.

Tillsammans uttrycker dessa tre regler på ett bra sätt Marx' och Lenins tankar om den proletära staten. Denna stat liknar inte längre någon av sina föregångare, eftersom det är den första stat som börjar tyna bort i samma ögonblick som den dyker upp; eftersom det är en stat vars apparat består av människor som inte längre är privilegierade i förhållande till samhällets massa; eftersom det är en stat vars funktioner mer och mer utövas av medlemmar av samhället som helhet som hela tiden tar varandras plats; eftersom det är en stat som inte längre är identisk med en grupp människor som är avskilda från massorna och utövar funktioner som är skilda och åtskilda från massorna, utan som tvärtom inte går att skilja från folket, från de arbetande massorna; eftersom det är en stat som tynar bort i takt med att samhällsklasser, samhällskonflikter, penningekonomi, marknadsproduktion, varor, pengar osv. tynar bort. Detta stats bortdöende bör uppfattas som att producenternas och medborgarnas självförvaltning och självstyre för expanderar mer och mer tills hela samhället, under förhållanden med materiellt överflöd och en hög kulturell nivå, organiseras som självstyrande producent-konsumentgemenskaper.

Hur är det med Sovjetunionen?

När vi tittar på Sovjetunionens historia under de senaste trettio åren är slutsatsen om staten enkel: en stat med en permanent armé; en stat där man kan hitta marskalkar, förvaltare av truster och till och med dramatiker och ballerinor som tjänar femtio gånger så mycket som en kroppsarbetare eller en hushållsarbetare; där en enorm selektivitet för vissa offentliga funktioner har upprättats, vilket gör att det praktiskt taget är omöjligt för den stora majoriteten av befolkningen att få tillgång till dessa funktioner: där den verkliga makten utövas av små kommittéer av människor vars mandat förnyas på mystiska sätt och vars makt förblir fastställd och permanent under långa historiska perioder – en sådan stat håller uppenbarligen inte på att tyna bort..

Varför?

Förklaringen är enkel. I Sovjetunionen har staten inte vittrat bort därför att de sociala konflikterna inte har vittrat bort. De sociala konflikterna har inte försvunnit därför att produktivkrafternas utvecklingsgrad inte har tillåtit det – därför att den situation av knapphet som kännetecknar även de mest avancerade kapitalistiska länderna fortsätter att känneteckna situationen i Sovjetstaten. Och så länge dessa förhållanden av knapphet existerar, är kontrollanter, vakthundar, specialpolisier nödvändiga. I en proletär stat skulle dessa människor naturligtvis tjäna en bättre sak, åtminstone i den utsträckning de försvarar den socialistiska ekonomin. Men det måste också erkännas att de är avskilda från samhällskroppen, att de i stor utsträckning är parasiter. Deras försvinnande är direkt kopplat till produktivkrafternas utvecklingsnivå, som är det enda som kan tillåta att sociala konflikter vittrar bort och att funktioner som är kopplade till dessa konflikter avskaffas.

Och i den utsträckning som dessa vakthundar, dessa kontrollanter, mer och mer monopoliserar utövandet av den politiska makten, i denna utsträckning kan de självklart vara säkra på ökande materiella privilegier, de bästa bitarna i den relativa knapphet som dominerar distributionen. De utgör därmed en privilegierad byråkrati, utom räckhåll för arbetarnas kontroll och benägna att i första hand försvara sina egna privilegier.

Argumentet om ”Cordon sanitaire”⁸

De som invänder mot ovanstående kritik åberopar alltid de faror som följer av att vara omgiven av kapitalism. Resonemanget låter så här: Så länge det finns en yttre fara kommer det, som Stalin sa, att behövas en stat, om inte annat så för att försvara landet mot den fiendlighet som omger det.

Detta argument bygger på ett missförstånd. Det enda som förekomsten av en hotande kapitalistisk inringning kan bevisa är att det behövs beväpning och en militär institution, men det rättfärdigar inte förekomsten av militära institutioner som är *skilda och åtskilda från samhällskroppen*. Att det förekommer sådana militära institutioner, skilda från samhället som helhet, visar att det i detta samhälle finns kvar en betydande del av den sociala spänning som hindrar regeringar från att tillåta sig lyxen att beväpna folket, som gör ledarna rädda för att lita på att folket löser de militära problemen med självförsvar på sitt eget sätt. Detta skulle folket kunna göra om kollektivet verkligen hade den grad av extraordinär överlägsenhet som ett verkligt socialistiskt samhälle skulle ha i förhållande till det kapitalistiska samhället.

I själva verket är problemet med den yttre miljön bara en sekundär aspekt av ett mycket mer allmänt fenomen: Produktivkrafternas utvecklingsnivå, landets ekonomiska mognad, är långt ifrån den nivå som skulle krävas för att ett samhälle skall vara ett socialistiskt samhälle. Sovjetunionen har förblivit ett övergångssamhälle, där produktivkrafternas utvecklingsnivå är jämförbar med ett avancerat kapitalistiskt samhälle. Det måste därför kämpa med jämförbara vapen. Eftersom de sociala konflikterna inte har eliminerats måste Sovjetunionen behålla alla organ för kontroll och övervakning av befolkningen, och på grund av detta måste man behålla och till och med förstärka staten i stället för att låta den förtvina. Av många specifika skäl har detta främjat byråkratiska deformationer och degenerationer i detta övergångssamhälle, vilket har skadat socialismens sak allvarligt, särskilt i den utsträckning som etiketten ”socialistisk”

⁸ ”Cordon sanitaire”. Syftar på den ”sanitära karantän” som USA och dess allierade under första världskriget placerade runt den unga sovjetrepubliken. Sovjetunionen isolerades eller avspärrades från diplomatiska, kommersiella och ideologiska kontakter med resten av världen genom det bälte av länder som omringade landet och allierade flottor som patrullerade sjövägarna. Denna politik, som orsakade enorma svårigheter i Sovjetunionen men som i slutändan misslyckades, var en tidigare version av Washingtons nuvarande försök att förstöra den kubanska revolutionen genom ekonomisk blockad och att sätta den revolutionära ”smittan” i karantän genom att förbjuda resor dit.

har fästs på det sovjetiska samhället av rädsla för att säga sanningen: Vi är fortfarande för fattiga och för efterblivna för att kunna skapa ett verkligt socialistiskt samhälle. Och i den mån man av propagandaskäl till varje pris ville använda etiketten ”socialistisk”, måste man nu förklara förekomsten av sådant som ”socialistiska” utrensningar, ”socialistiska” koncentrationsläger, ”socialistisk” arbetslöshet, ”socialistiska” kränkningar av nationella minoriteters rättigheter etc. etc..

Garantier mot byråkrati

Vilka garantier kan införas i framtiden för att undvika den onormala tillväxt av byråkrati som uppstod i Sovjetunionen?

1. Noggrant respektera de tre regler som räknats upp ovan om början på arbetarstatens borttynande (och särskilt regeln om att begränsa lönerna för alla administratörer – ekonomiska och politiska).
2. Noggrant respektera den ekonomiska förvaltningens demokratiska karaktär: arbetarkommittéer som väljs i företagen; en kongress av producenter (”ekonomisk senat”) som väljs av dessa kommittéer, osv. I sista hand är det de som kontrollerar den sociala överskottsprodukten i hela samhället.
3. Noggrant respektera principen att om arbetarstaten av nödvändighet måste begränsa de politiska friheterna för alla klassfiender som motsätter sig socialismens införande (en begränsning som bör stå i proportion till våldsamheten i deras motstånd), så bör den samtidigt utvidga samma friheter för alla arbetare: frihet för alla partier som respekterar socialistisk laglighet; pressfrihet för alla tidningar som gör detsamma; mötesfrihet, föreningsfrihet, demonstrationsfrihet för arbetarna – utan några begränsningar; verkligt oberoende för fackföreningarna från staten, med erkänd strejkrätt.
4. Respektera alla de beslutande församlingarnas demokratiska och offentliga karaktär och deras fulla frihet att debattera.
5. Respektera principen om skriftlig lag.

Teori och praktik

Den marxistiska teorin om statens borttynande har nu varit fullt utvecklad i mer än ett halvt sekel. I Belgien är det bara en liten detalj som saknas, en liten sak som vi fortfarande måste göra – omsätta denna teori i praktiken.

Översättning: Martin Fahlgren och Göran Källqvist

Lästips

Hal Draper: [Karl Marx' revolutionsteori Band I: Stat och byråkrati](#)

Ralph Miliband: [Statsmakten i det kapitalistiska samhället](#).

Nicos Poulantzas, Ralph Miliband m fl: [Debatt om den kapitalistiska staten](#).